

Федотова Ганна Валеріївна,
доктор юридичних наук, професор, начальник відділу
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-7798-3143

ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДРІБНЕ ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА АБО ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ КРАДІЖКИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПИТАННЯ

У статті охарактеризовано проблему щодо розгляду матеріалів кримінальних правопорушень за ознаками ст. 185 КК України, вчинених в умовах воєнного стану, що утворює особливо кваліфікований склад злочину, з покаранням у вигляді позбавлення волі на досить тривалий термін. Наведено статистичні дані щодо зареєстрованих у 2023 році кримінальних проваджень за фактами вчинення злочинів, передбачених ст. 185 КК України, та їх подальшої спрямованості. Наголошено на необхідності вдосконалення правового регулювання цього питання, проаналізовано положення законопроекту щодо внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення про посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та прийнятого Закону України від 18 липня 2024 р. № 3886-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» та сформовано зауваження і пропозиції до розглянутих положень.

Ключові слова: крадіжка, дрібна крадіжка, кримінальна відповідальність, викрадене майно, ступінь суспільної небезпеки, шкода.

З моменту повномасштабного вторгнення рф на територію України виникла істотна небезпека державній незалежності України та її територіальній цілісності. Утворені умови зобов'язали Президента України видати указ про запровадження воєнного стану на території всієї України [1]. Означені обставини передували прийняттю низки законів, якими посилено кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного стану, зокрема, Законом України від 03 березня 2022 р. № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» внесено зміни до КК України щодо посилення відповідальності за злочини, передбачені ст.ст. 185 (Крадіжка), 186 (Грабіж), 187 (Розбій), 189 (Вимагання), 191 (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), вчинені в умовах воєнного стану [2], вказавши на те, що визначена категорія кримінальних правопорушень, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану, утворює особливо кваліфікований склад злочину та передбачає кваліфікацію за ч. 4 ст.ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК України, з покаранням у вигляді позбавлення волі.

Крадіжки – найбільш поширені та небезпечні злочини, що посягають на державне, колективне та особисте майно громадян. При цьому, відповідно до Закону України від 04 червня 2009 р. № 1449-VI «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна» викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо його вартість на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Згідно з положеннями п. 5 підрозділу 1 розділу XX (Перехідні положення) Податкового кодексу України неоподатковуваний мінімум доходів громадян, на який є посилання в нормах адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV Кодексу, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого законом на 01 січня звітного податкового року. Статтею 7 Закону України від 09 листопада 2023 р. № 3460-IX «Про Державний бюджет України на 2024 рік» з 01 січня 2024 року прожитковий мінімум для працездатних осіб встановлено в розмірі 3028 грн. Так, з 01 січня 2024 року викрадення чужого майна є **кримінально караним діянням, якщо його вартість становить більше 302 грн 80 коп.**

Статистичні дані вказують, що в 2023 році зареєстровано 82123 кримінальних проваджень за фактами вчинення злочинів, передбачених ст. 185 КК України, з яких у 48921 повідомлено про підозру, до суду скеровано 44924 кримінальні провадження та 30155 кримінальних проваджень закрито [3].

Відповідно, розгляд матеріалів кримінальних правопорушень за ознаками ст. 185 КК України, а саме кваліфікованого діяння, значно обтяжив роботу судів. Наприклад, у період дії воєнного стану за 2022 рік судове загальне навантаження Печерського районного суду міста Києва становило близько 48000 судових справ усіх категорій. У 2023 році судове навантаження продовжує стрімко збільшуватись. З січня 2023 року по теперішній час у провадженні суду перебувало 56188 справ і матеріалів (з них 43978 справ і матеріалів надійшли протягом 2023 року), що в середньому становить 2675 судових справ на одного суддю.

Отже, поточне навантаження на суддів у 2023 році, як і в 2022 році, залишається найвищим і перевищує допустиме більше, ніж у 6 разів, що в процентному співвідношенні до 100% навантаження становить 600% навантаження.

Вочевидь, що за таких умов неможливо забезпечити розгляд судових справ у встановлені законом строки. Питання ж розумності строків судового розгляду також вимагає врахування особливостей роботи судів та здійснення судочинства в умовах воєнного стану. Більшість категорій справ провадження суду становлять справи за зверненнями сторін кримінального провадження на досудовому розслідуванні і мають невідкладні (день у день) та скорочені (до 5-ти днів) строки розгляду. Цим справам закон надає пріоритет, оскільки вони стосуються обмеження таких прав людини і основоположних свобод, як право на особисту свободу, недоторканість і свободу пересування, право власності, право на повагу до приватного та сімейного життя тощо [4].

Притягнення до відповідальності за злочини, передбачені ст. 185 КК України, призвели до того, що особи отримали судимість за незначну шкоду, яка може бути відшкодованою. Заподіяна шкода та її розмір індивідуалізують правопорушення, визначають його значення, впливаючи на кваліфікацію вчиненого діяння, розмір і вид покарання, адже як стверджував Ч. Беккарія: «Єдиним та істинним мірилом злочинів є шкода, яку вони заподіюють нації» [5, с. 97]. У судовій практиці є випадки, коли особу засудили до позбавлення волі на п'ять років із подальшим звільненням від відбування покарання на підставі ст. 75 КК України за викрадення мобільного телефону вартістю майже 470 грн, парфумованої води на суму майже 520 грн, м'яса вартістю понад 500 грн. Такі проблеми потребували невідкладного врегулювання, на що акцентувалася увага науковців і практиків.

Аналізуючи різні моделі вирішення окресленого питання, законотворці запропонували внести зміни до ст. 51 «Дрібне викрадення чужого майна» Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна (реєстр. № 11068) [6], зокрема декриміналізувати крадіжки вартістю до 4552 грн, а саме: 1) збільшення розміру штрафу за вчинення правопорушення, передбаченого частиною першої статті у виді штрафу від десяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; 2) доповнення статті новою частиною другою, яка передбачає відповідальність за викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата, вчинені у значному розмірі; 3) доповнення статті приміткою, згідно з якою викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Натомість Омбудсман України – Дмитро Лубінець, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, до запропонованого законопроекту висловив зауваження та пропозиції, вказавши на їх недоліки. Омбудсман наголошує на суспільному резонансі та впливі на кримінально-правову політику держави, що відбуватиметься завдяки змінам показників злочинності та відображенні такої інформації в повному обсязі. Кримінальні правопорушення проти власності в загальній статистиці злочинності становлять понад 60% від усіх кримінальних правопорушень, вчинених на території України, крадіжка – найбільш поширене правопорушення проти власності, частка якої від згаданих правопорушень охоплює близько 90%.

Дмитро Лубінець стверджує, що при зміні підходу до кваліфікації крадіжки спостерігатиметься ілюзорна статистика зменшення рівня злочинності в цій сфері вчинення правопорушень проти власності, однак реальна кількість правопорушень залишиться без змін. Законопроект призведе до «розвантаженості» не тільки в прокуратурі, а й серед судів загальної юрисдикції у зв'язку зі зменшенням кількості кримінальних проваджень в означеній категорії справ. Однак така умовна «розвантаженість» судів кримінальної юрисдикції спричинить додаткове навантаження на суддів, які розглядають адміністративні справи. При цьому в межах суду загальної юрисдикції, де галузева спеціалізація є досить умовною, завантаженість одного конкретного судді не зміниться.

Відсутність прокурора при розгляді адміністративної справи за ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення також викликає закономірне питання: хто ж буде підтримувати державне обвинувачення в суді? Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово наголошував, що відсутність сторони обвинувачення під час усного судового засідання може призвести до порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, піддавши сумніву об'єктивну неупередженість суду, адже суд має взяти на себе роль обвинувачення. Це спричинить труднощі в реалізації обвинуваченим прав бути поінформованим про «характер і причину обвинувачення», мати «достатній час і можливості» для підготовки захисту та підірвати здатність обвинуваченого висувати адекватний (належний) захист у змагальному провадженні. Відтак, можна припустити, що суди загальної юрисдикції при скороченні часу розгляду адміністративних справ проти власності зіткнуться з іншими процесуальними проблемами, а також існує ймовірність збільшення кількості скарг до ЄСПЛ.

Окремі зауваження та пропозиції, висловлені Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини до запропонованого законопроекту, були враховані в процесі його доопрацювання, зокрема щодо:

зменшення «порогового» розміру викраденого майна для відмежування адміністративної та кримінальної відповідальності й прив'язки його до соціальних показників, які є основою визначення ступеня суспільної небезпечності кримінальних правопорушень проти власності;

унікнення використання терміна «значний» для позначення розміру дрібного викрадення чужого майна, оскільки можна спрогнозувати виникнення різного застосування однакових термінів щодо одного виду (різновиду) правопорушень у адміністративному і кримінальному праві та враховуючи, що назва ст. 51 «Дрібне викрадення чужого майна» Кодексу України про адміністративні правопорушення не передбачає заподіяння потерпілому значної шкоди;

врегулювання розміру санкцій із урахуванням розміру викраденого майна.

У своїй позиції окремо Омбудсман зосередив увагу на недосконалості правового регулювання ухвалених змін з огляду на застосування принципу зворотної дії кримінального закону у випадку, якщо він скасовує кримінальну протиправність діяння. Відтак, він зазначив, що запропоновані зміни призведуть до скасування кримінальної відповідальності за крадіжку, шахрайство, привласнення чи розтрату майна, вартість якого не перевищує 3028 грн. Відповідно, вказаний Закон матиме зворотну дію в часі, тобто буде поширюватися на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання ним чинності, зокрема на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість. Застосування адміністративної відповідальності до таких осіб неможлива згідно з положенням ст. 61 Конституції України. Водночас, внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, які підвищують «порог» адміністративної відповідальності за дрібне викрадення чужого майна, не мають зворотної дії в часі, оскільки, по суті, посилюють відповідальність. Тому такі особи будуть повністю звільнені від відповідальності.

З огляду на викладене офіс Омбудсмана розробив пропозиції змін до Кримінального кодексу України. Вони сприятимуть дотриманню принципу справедливості та домірності, економії кримінально-правової репресії при призначенні покарання за кримінальні правопорушення, які вчинені з використанням умов воєнного чи надзвичайного стану, слугуватимуть забезпеченню права на справедливий суд та дотриманню процесуальних прав громадян, нададуть змогу підвищити рівень довіри до суду та правосуддя. Надані пропозиції було розроблено на підставі аналізу рішень Верховного Суду із зазначених питань. Розв'язання окресленої проблеми правозастосування шляхом судового тлумачення не знайшло свого втілення, адже Велика Палата Верховного Суду не вбачає в указаному питанні виключної проблеми, оскільки «суди першої та апеляційної інстанцій однаково підійшли до застосування таких норм матеріального права, формуючи в цьому контексті єдину правозастосовну практику». Ця ситуація є зрозумілою й очікуваною, оскільки проблема полягає не в правозастосуванні, а в недосконалості кримінального закону.

Запропоновані зміни передбачали уточнення кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного стану», а саме зниження кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти власності з використанням умов воєнного стану з наданням суду можливості обирати вид та розмір покарання відповідно до ступеня суспільної небезпечності вчиненого діяння, вартості викраденого майна, особи винного та інших обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, та узгоджують системоутворюючі положення Загальної частини Кримінального Кодексу України зі змінами, запропонованими до Особливої частини Кримінального Кодексу України, зокрема щодо кримінальних правопорушень проти власності, які вчинені з використанням умов воєнного стану [7].

Законодавець виважено підійшов до питання відповідальності за дрібне викрадення чужого майна. У другому читанні Верховна Рада України після внесення деяких правок зокрема щодо зменшення «порогового» розміру викраденого майна та збільшення розміру штрафу прийняла Закон України від 18 липня 2024 р. № 3886-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів», в якому передбачено, зокрема викласти ч. 1 ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення у такій редакції: «Дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'яти діб» [8].

Прийнятий Закон України № 3886-IX набув чинності 09 серпня 2024 р., отже до ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення внесено зміни щодо підвищення «порогового» рівня вартості викраденого майна, який впливає на розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності, відтак: крадіжка на

суму до 3028 грн – дрібна та тягне за собою адміністративну відповідальність, а якщо сума викраденого майна перевищить 3028 грн – настає кримінальна відповідальність.

Висновки. Крадіжка за певних обставин має знижений ступінь суспільної небезпеки і не заподіює значної шкоди охоронюваним відносинам, водночас, такій шкоді притаманний характер відновної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президент України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 23.05.2024).
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n6> (дата звернення: 23.05.2024).
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна». URL: <https://itd.rada.gov.ua/a3719046-f7db-40dd-8396-a3be51e870f5> (дата звернення: 23.05.2024).
4. Наочно про навантаження Печерського районного суду міста Києва. URL: <https://pc.ki.court.gov.ua/sud2606/pres-centr/news/1482261> (дата звернення: 23.05.2024).
5. Беккарія Ч. Про злочини і покарання; пер. з італ. Київ, 2014. 240 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/226/1-7.pdf> (дата звернення: 23.05.2024).
6. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна № 11068. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-kodeksu-ukraini-pro-administrativni-pravoporushennya-shchodo-posilennya-vidpovidalnosti-za-dribne-vikradennya-chuzhogo-mayna> (дата звернення: 24.05.2024).
7. Посилення відповідальності за дрібну крадіжку: «за» та «проти». URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/631480_posilennya_vidpovidalnosti.html (дата звернення: 24.05.2024).
8. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів: Закон України від 18.07.2024 р. № 3886-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-20#Text> (дата звернення: 24.05.2024).

REFERENCES

1. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini. "On the introduction of martial law in Ukraine": Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No. 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (Date of Application: 23.05.2024) [in Ukrainian].
2. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za maroderstvo. "On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding increased liability for looting": Law of Ukraine dated March 3, 2022 No. 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n6> (Date of Application: 23.05.2024) [in Ukrainian].
3. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administrativni pravoporushennia shchodo posylenia vidpovidalnosti za dribne vykradennia chuzhoho maina». "Explanatory note to the draft Law of Ukraine 'On amendments to the Code of Ukraine on administrative offenses regarding increasing liability for petty theft of someone else's property'". URL: <https://itd.rada.gov.ua/a3719046-f7db-40dd-8396-a3be51e870f5> (Date of Application: 23.05.2024) [in Ukrainian].

4. Naochno pro navantazhennia Pecherskoho raionnoho sudu mista Kyieva. "A visual representation of the workload of the Pechersk District Court of Kyiv". URL: <https://pc.ki.court.gov.ua/sud2606/pres-centr/news/1482261> (Date of Application: 23.05.2024) [in Ukrainian].

5. Bekkaria, CH. (2014). Pro zlochyny i pokarannia. "On crimes and punishments"; trans. from Italian. Kyiv. 240 p. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/226/1-7.pdf> (Date of Application: 23.05.2024) [in Ukrainian].

6. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia shchodo posylennia vidpovidalnosti za dribne vykradennia chuzhoho maina № 11068. "Draft law on amendments to the Code of Ukraine on administrative offenses on strengthening liability for petty theft of someone else's property No. 11068". URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-kodeksu-ukraini-pro-administrativni-pravoporushennya-shchodo-posilennya-vidpovidalnosti-za-dribne-vikradennya-chuzhogo-mayna> (Date of Application: 24.05.2024) [in Ukrainian].

7. Posylennia vidpovidalnosti za dribnu kradizhku: «za» ta «proty». "Strengthening liability for petty theft: 'for' and 'against'". URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinet/631480_posilennya_vidpovidalnosti.html (Date of Application: 24.05.2024) [in Ukrainian].

8. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia ta deiakykh inshykh zakoniv Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za dribne vykradennia chuzhoho maina ta vrehuliuvannia deyakykh inshykh pytan diialnosti pravookhoronnykh orhaniv. "On amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses and some other laws of Ukraine regarding increased liability for petty theft of other people's property and regulation of some other issues of law enforcement": Law of Ukraine dated July 18, 2024 No. 3886-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-20#Text> (Date of Application: 24.05.2024) [in Ukrainian].

UDC 343.711

Fedotova Hanna,Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-7798-3143

INCREASING THE LIABILITY FOR PETTY THEFT OR THE DECriminalISATION OF THEFT: CURRENT SITUATION AND POSSIBLE WAYS OF DEVELOPING THE ISSUE

The article states that thefts are the most widespread and dangerous crimes affecting the state, collective and personal property of citizens. At the same time, in accordance with the Law No. 1449-VI of June 4, 2009 "On Amendments to the Code of Administrative Offences of Ukraine and the Criminal Code of Ukraine on Increasing the Liability for the Theft of Property", the theft of property is considered petty if its value at the time of the offence does not exceed 0.2 of the minimum tax-free income of citizens. Currently, there is a legal issue pertaining to the categorisation of criminal offences under Article 185 of the Criminal Code of Ukraine that are committed during a state of martial law. These offences are regarded as particularly grave crimes, carrying a sentence of imprisonment for a significant period of time. The statistical data reveals that in the year 2023, a total of 821,230 criminal proceedings were initiated on the grounds of committing offences as defined in Article 185 of the Criminal

© Fedotova Hanna, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.2\(64\).19](https://doi.org/10.36486/np.2024.2(64).19)

Issue 2(64) 2024

<https://naukaipravookhorona.com/>

Code of Ukraine. Of these, 489,210 individuals were formally accused, 449,240 criminal cases were presented before the court, and 301,550 cases were ultimately concluded. The prosecution of individuals for crimes under Article 185 of the Criminal Code of Ukraine has resulted in the imposition of criminal records for minor damage that could be compensated.

The author highlighted the necessity for enhanced legal regulation of this issue, conducted an in-depth examination of the draft law on amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offences with the objective of strengthening responsibility for petty theft of property, and provided a detailed analysis of the adopted Law of Ukraine of 18 July 2024, No. 3886-IX, “On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offences and some other laws of Ukraine on strengthening responsibility for petty theft of property and settlement of other issues of the activities of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine”.

Keywords: theft, petty theft, criminal liability, stolen property, degree of public danger, damage.

Отримано 30.05.2024